

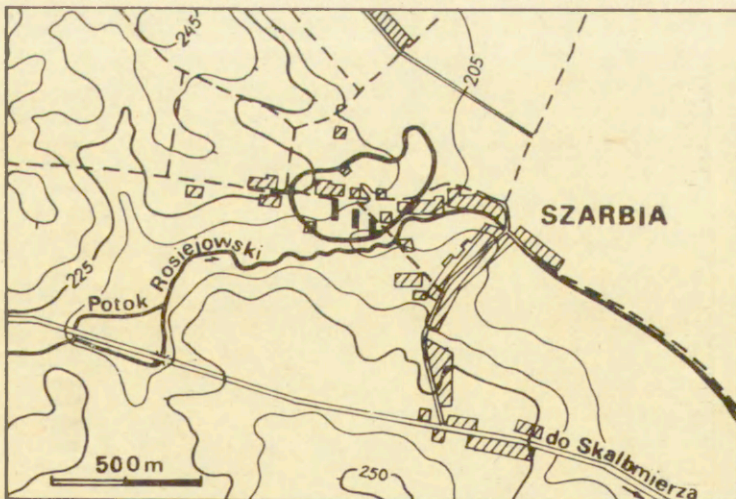
Różne

BARBARA BACZYŃSKA, URSZULA MAJ

WSTĘPNE WYNIKI BADAŃ NA STANOWISKU WIELOKULTUROWYM
W SZARBI, WOJ. KIELCE

Badania wykopaliskowe na stanowisku 1 w Szarbi, gm. Skalbierz, przeprowadzono w lipcu i sierpniu 1979 r.

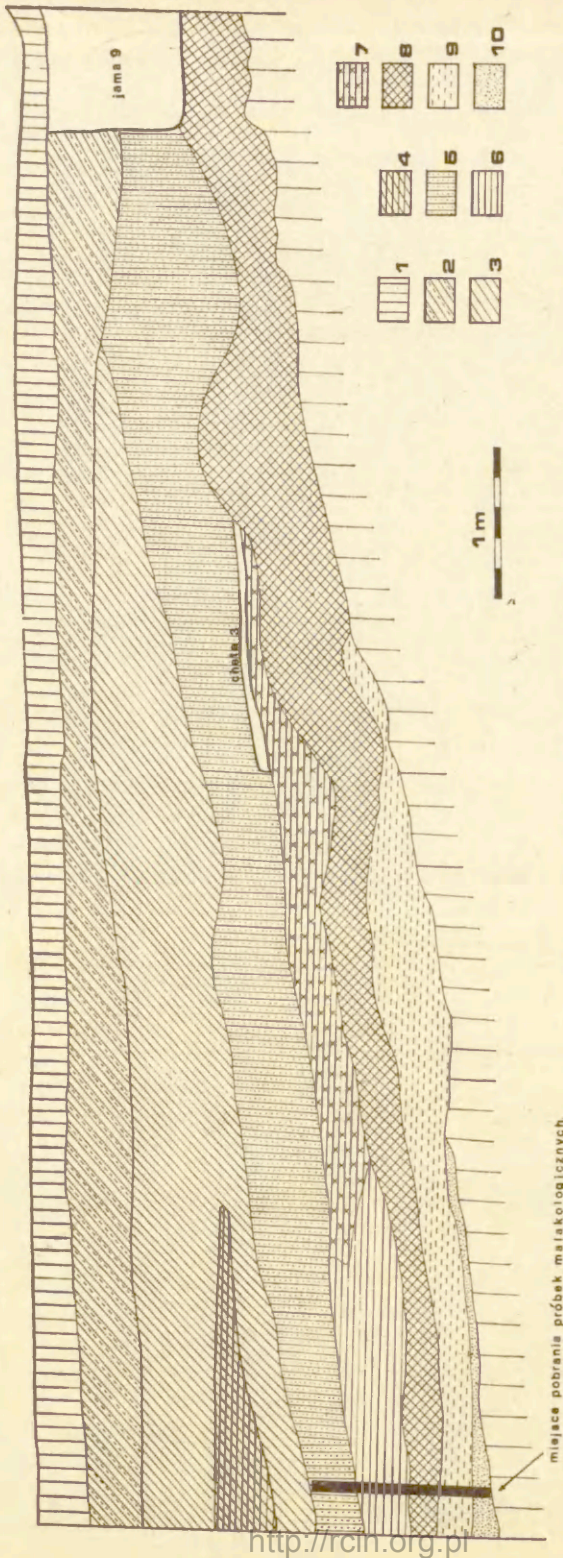
Stanowisko leży we wschodniej części Wyżyny Miechowskiej, w makroregionie Niecki Nidziańskiej. Położone jest ono na kulminacji i stokach południowych niewielkiego wzniesienia lessowego, opadającego łagodnie w kierunku doliny zalewowej Potoku Rosiejowskiego (ryc. 1). Zostało ono wstępnie rozpoznane podczas systematycznych badań powierzchniowych, przeprowadzonych w dolinie Nidzicy przez zespół Pracowni Archeologicznej ZAM IHKM PAN. Zarejestrowano wówczas dużą ilość materiału ceramicznego reprezentującego różne okresy pradziejowe. Najliczniej wystąpiły fragmenty naczyń z wczesnego okresu brązu, mniej licznie z młodszego okresu przedrzymskiego i kultury łużyckiej. Ponadto znaleziono niewielką ilość ceramiki neolitycznej, późnorzymskiej i wczesnośredniowiecznej. Materiał lokował się głównie w niższych partiach wzniesienia, podchodząc aż do doliny zalewowej Potoku Rosiejowskiego.

Ryc. 1. Plan sytuacyjny stanowiska 1 w Szarbi, gm. Skalbierz
Grubą linią obwiedziono zasięg występowania materiału, prostokątami zaznaczono wykopy

Situation plan of the site

Thick line marks the extent of the material, rectangles denote excavation trenches

Ryc. 2. Szarbia, gm. Skalbmierz, profil ściany W wykopu I

1 — humus, 2-5 — warstwy akumulacyjne, 6 — ciemnoszare mulki ilaste, 7 — ciemnoszare mulki ilaste z wytrąceniami żelazistymi, 8 — szare mulki ilaste, 9 — mulki jasnoszare, 10 — ility niebieskoszare.

Profile of wall W of trench I

1 — humus, 2-5 — accumulation layers, 6 — dark grey ooze, 7 — dark grey ooze with ferruginous precipitations, 8 — grey ooze, 9 — light grey ooze, 10 — blue-grey clay

Celem prac wykopaliskowych było wstępne rozpoznanie całego stanowiska. Wytyczono trzy wykopy o łącznej powierzchni 2,5 ara, sytuując je w dużej odległości od siebie, na kulminacji wzniesienia i jego stokach południowych.

Wykop I

Wykop o powierzchni 0,5 ara usytuowano na południowym skłonie wzniesienia, nieco powyżej doliny zalewowej (około 35 m od obecnego koryta). Przystępując do badań liczone się z możliwością natrafienia na warstwę akumulacyjną o dużej miąższości, gdyż w odczyszczonej profilu wąwozu lessowego oddalonego o kilka metrów od wykopu, warstwa akumulacyjna sięgała do głębokości 1 m od poziomu gruntu. Sytuacja taka powtórzyła się tylko w północnej części wykopu, gdzie warstwa akumulacyjna sięgała do głębokości 110 cm, w części południowej grubość jej dochodziła do 250 cm. Na profilu uzyskanym na zachodniej ścianie wykopu można zaobserwować nakładanie się na siebie kolejnych warstw akumulacyjnych, różniących się między sobą zabarwieniem. Nakrywały one warstwę szarych mułków ilastych i mułków jasnoszarych. W południowej części profilu widoczna była cienka warstewka ilków niebieskoszarych, wkliniowująca się pomiędzy mułki jasnoszare i całec lessowy. W opisanych warstwach ilków, jak również w zalegających nad nimi dwóch warstwach akumulacyjnych znajdowała się duża ilość malakofauny. W związku z tym pobrano próbki do badań malakologicznych¹. Na profilu wyróżniono i dokładnie zaznaczono warstwy, z których zostały te próbki pobrane (ryc. 2).

W obrębie wykopu odkryto trzynaście obiektów archeologicznych, w tym cztery chaty półziemiankowe i dziewięć jam. Wszystkie obiekty wkopane były w warstwy akumulacyjne, które wytworzyły się przed ich powstaniem. Przykryte były warstwami akumulacyjnymi wytworzonymi po okresie ich użytkowania. Stworzyło to poważne trudności metodyczne w trakcie badań. Wypełniska obiektów były tak zbliżone do otaczającej je warstwy akumulacyjnej, że na niektórych poziomach nie można było uchwycić ich granic.

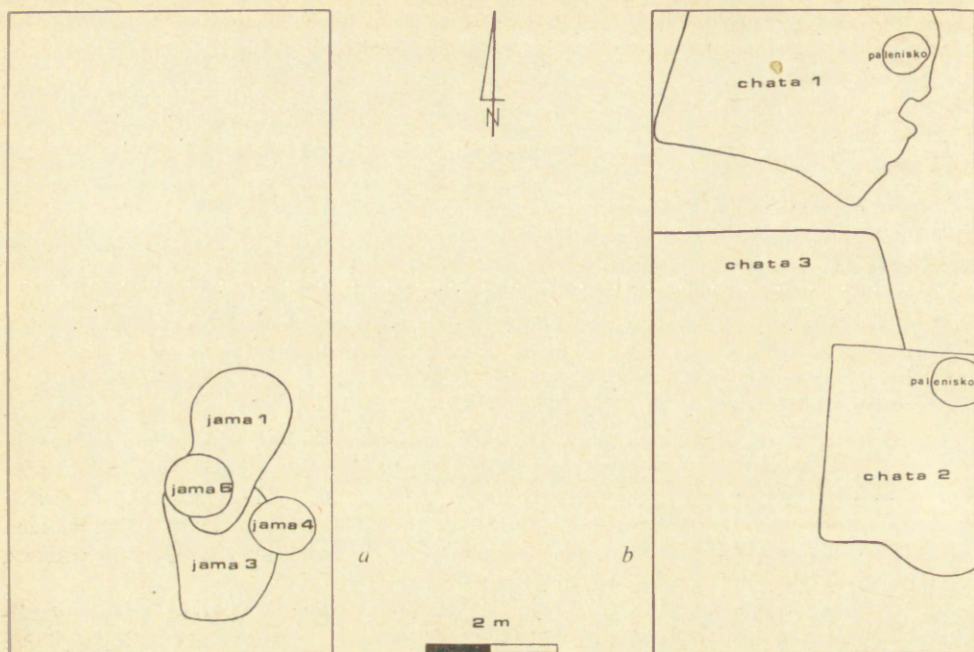
Wszystkie poziomy akumulacyjne nasycone były materiałem archeologicznym datowanym od neolitu po wczesne średniowiecze. Wobec tego do ustalenia chronologii obiektów wybrano materiał zalegający w ich najniższych poziomach; w wypadku chat również materiał znajdujący się w paleniskach.

Materiał z warstw akumulacyjnych

Ceramika

Ceramika z warstw akumulacyjnych datowana jest na różne okresy pradziejowe. Wyróżniono wśród niej niewielką ilość mało charakterystycznych fragmentów naczyń neolitycznych i wczesnobrązowych. Materiał kultury łużyckiej z okresu halsztackiego reprezentowany jest przez sporą ilość drobnych fragmentów garnków, kubków i waz (ryc. 4b,c). Niektóre z tych naczyń są grafitowane. Znalaziono również dużą ilość placków glinianych (ryc. 4f). Wśród materiałów z okresu lateńskiego wyróżniono ceramikę grafitową i „siwą”. Ceramikę grafitową reprezentują głównie garnki (ryc. 4d). Ceramika „siwa” została znaleziona w małych fragmentach nie pozwalających na zrekonstruowanie form. Z wczesnego okresu rzymskiego pochodzi zaledwie kilka fragmentów naczyń, w większości są one mało charakterystyczne. Udało się zrekonstruować tylko dwa naczynia: garnek z trzema guzkami umieszczonymi na największej wydatości brzuśca (ryc. 4a) i wazę ostroprofilowaną (ryc. 4e). Najliczniej wystąpił materiał ceramiczny datowany na okres wczesnośredniowieczny. Najstarsza ceramika słowiańska z przełomu VI i VII w. to ręcznie lepiące fragmenty garnków w typie praskim. Pozostały materiał to liczne fragmenty garnków toczonej na kole, w większości zdobionych, datowanych na okres od X do XIII w. (ryc. 5a-i).

¹ Wyniki badań malakologicznych oraz próba rekonstrukcji klimatu i środowiska naturalnego publikowane są w tym tomie „Sprawozdań Archeologicznych” przez S. W. Alexandrowicza.

Ryc. 3. Szarbia, gm. Skalmierz, wykop I

a – rozmieszczenie jam, *b* – rozmieszczenie chat

Plan of trench I

a – distribution of pits, *b* – distribution of huts

Wyroby kościane

1. Grzebień jednostronny, trójwarstwowy (wg podziału Z. Hilczerówny typ IBIV, odmiana 3)² z wystającymi ponad okładzinę ażurowymi płytkami wewnętrznymi. Okładziny zdobione pionowymi i poprzecznymi nacięciami, spojone z płytką wewnętrzną żelaznymi nitami (ryc. 6b).

2. Grzebień dwustronny, trójwarstwowy z bokami prostymi (typ IIBI)³. Okładziny zdobione grupami pionowych nacięć, spojone z płytką wewnętrzną żelaznymi nitami (ryc. 6 a).

3. Uszkodzona igła kościana, wyświecona na całej powierzchni.

4. Narzędzie kościane będące najprawdopodobniej rodzajem dłuta, z zaokrągloną i wyświeconą częścią pracującą.

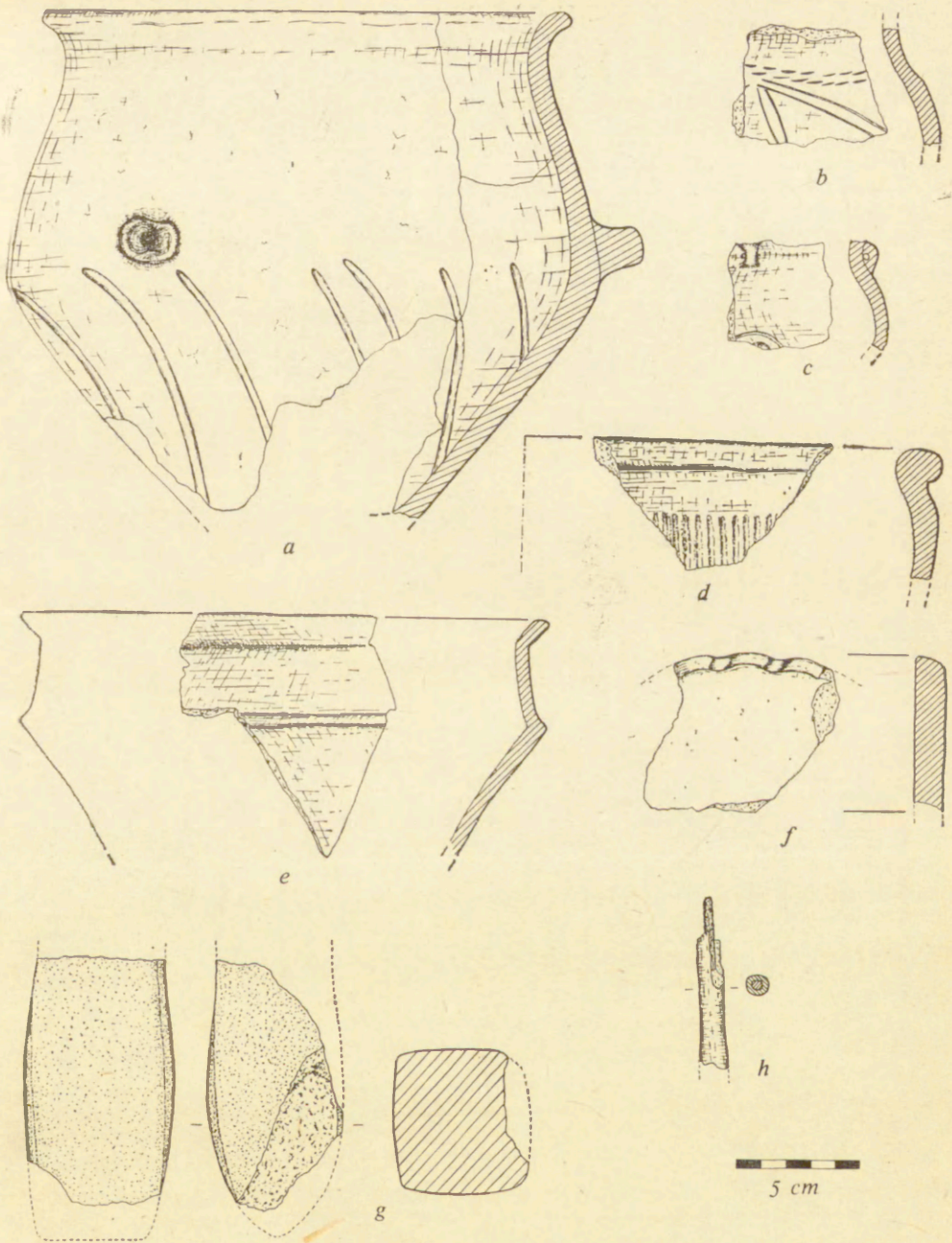
Znalezione w warstwie akumulacyjnej grzebienie kościane można ogólnie datować na okres wczesnośredniowieczny. Grzebienie jednostronne, trójwarstwowe występują od X do XIII w.⁴, a dwustronne, trójwarstwowe od IX do XI w.⁵ Opisane tu egzemplarze znalezione zostały obok siebie, czyli logicznym byłoby datować je na przełom X i XI w. Pozostałe zabytki kościane nie stanowią wyznaczników chronologicznych.

² Z. Hilczerówna, *Rogownictwo gdańskie w X-XIV wieku*, „Gdańsk Wczesnośredniowieczny”, t. IV: 1961, s. 92, 108-115.

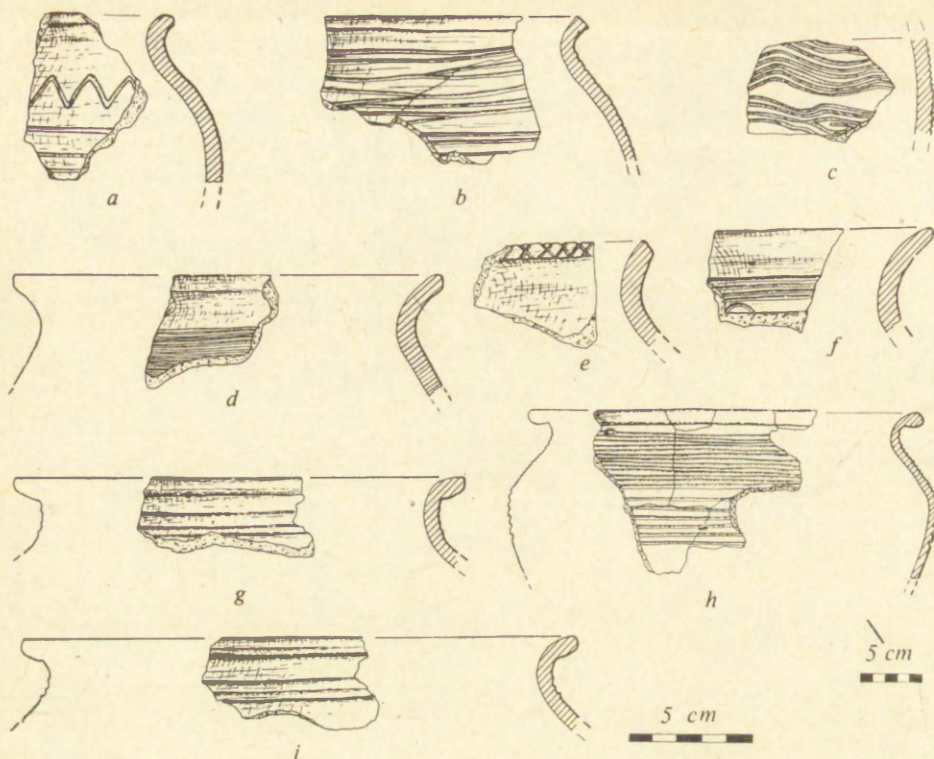
³ Hilczerówna, *op. cit.*, s. 93.

⁴ Hilczerówna, *op. cit.*, s. 109.

⁵ Hilczerówna, *op. cit.*, s. 120.

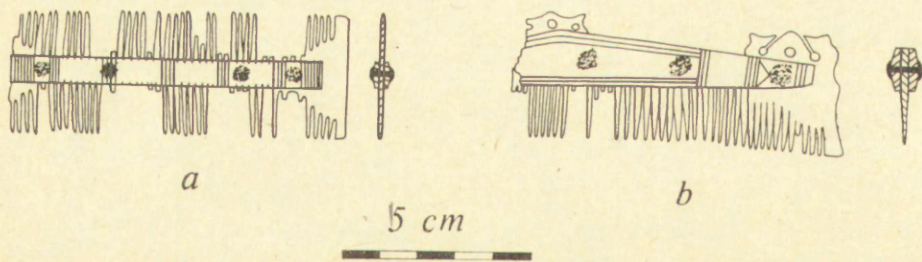

Ryc. 4. Szarbia, gm. Skalbmierz, wykop I, materiał z warstw akumulacyjnych
Trench I, material from accumulation layers

Ryc. 5. Szarbia, gm. Skalbmierz, wykop I, ceramika wczesnośredniowieczna z warstw akumulacyjnych

Trench I, early medieval pottery from accumulation layers

Ryc. 6. Szarbia, gm. Skalbmierz, wykop I, grzebień kościany

Trench I, bone combs

Wyroby brązowe

1. Fragment przedmiotu brązowego, być może część fibuli.
2. Fragment przedmiotu brązowego oprawionego w kość (ryc. 4h).
3. Dwa niewielkie fragmenty przedmiotów brązowych trudnych do zidentyfikowania.

Fragmentaryczny stan zachowania wyrobów nie pozwala na ściśle ich datowanie. Mogą one występować poczynając od kultury łużyckiej po okres wczesnośredniowieczny.

Wyroby żelazne

Cztery fragmenty silnie skorodowanych przedmiotów żelaznych, pochodzących najprawdopodobniej z dwóch noży. Przypuszczalnie należy wiązać je z okresem wczesnośredniowiecznym.

Wyroby kamienne i krzemienne

1. Fragment topora kamiennego, gładzonego na całej powierzchni (ryc. 4g).
2. Odłupek z krzemienia jurajskiego.
3. Dwie osełki kamienne.
4. Dwa rozcieracze kamienne.
5. Pięć fragmentów kamieni gładzonych, być może pochodzących z kamieni żarnowych.

Dwa pierwsze zabytki (topór i odłupek) należy datować na okres neolitu. Pozostałe nie stanowią wyznaczników chronologicznych.

Jamy i chaty

Jamy zlokalizowane były głównie w południowej części wykopu (ryc. 3a). Cztery z nich posiadały w wypełniskach materiał ceramiczny pozwalający, wiązać je z osadnictwem kultury łużyckiej. Pozostałe pięć (z tego cztery uchwycone tylko w profilach wykopu), były pozbawione materiału archeologicznego.

Jama 1

Wyróżniona na poziomie 180 cm, sięgała do głębokości 295 cm. W górnym zarysie miała kształt nieregularnego owalu o średnicach 300 × 135 cm. W przekroju poprzecznym posiadała kształt workowaty, o dnie nieckowato zagłębionym. W warstwowanym wypełnisku znajdowały się fragmenty naczyń, polepa i węgiel drzewny. W materiale archeologicznym wyróżniono:

1. Fragment brzegu naczynia lekko wychylonego na zewnątrz, o powierzchni wygładzonej, grafitowanej, grubość 0,4 cm (ryc. 8f).
2. Fragment naczynia z zachowanym taśmowatym uchem, powierzchnia wyswiecona, grubość 0,5 cm (ryc. 8 d).
3. Fragment misy z brzegiem zagiętym do wewnątrz, powierzchnia gładka, grubość 0,5 cm (ryc. 8c).
4. Fragmenty brzegów i brzuśców garnków, krawędzie brzegów płasko ścięte, powierzchnia nierówna, brzuśce obmazywane, chropowate (grubość 1-1,5 cm).

Materiał ten należy wiązać z kulturą łużycką okresu halsztackiego.

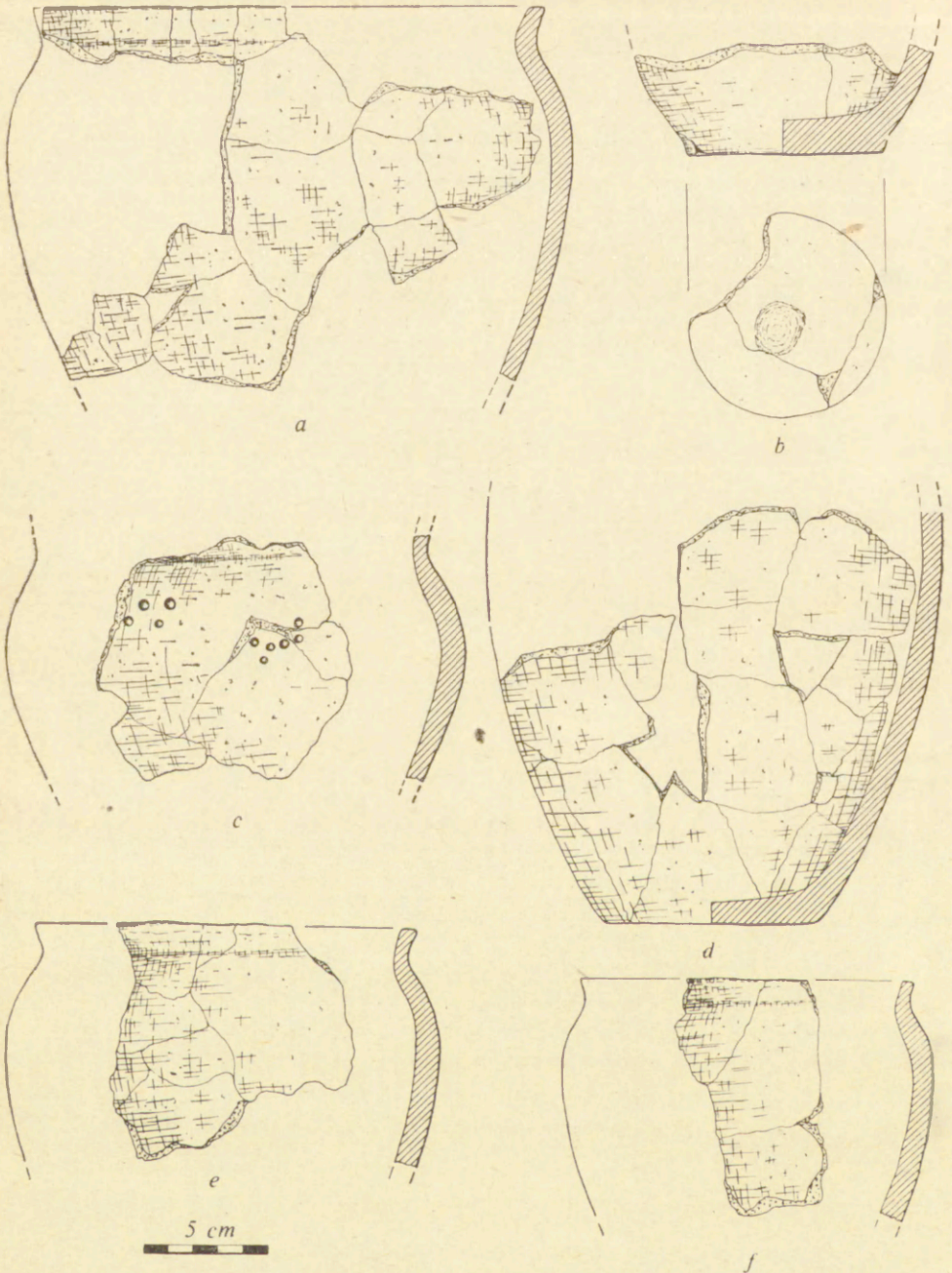
Jama 2

Wyróżniona na poziomie 260 cm, w górnych partiach zniszczona przez wkopaną w nią jamę 1. Uchwycono tylko jej część przydenną. Wypełnisko jamy było warstwowane. Znalaziono w nim mało charakterystyczne fragmenty naczyń kultury łużyckiej.

Jama 3

Wyróżniona na poziomie 210 cm, wchodziła w układ stratygraficzny z jamą 4 (jama 4 była młodsza od jamy 3). Siegała do głębokości 305 cm. Kształt zarysu górnego to nieregularny okrąg o średnicy 200 cm. Profil jamy w górnej partii prostokątny, rozszerzający się trapezowato przy dnie. Wypełnisko warstwowane stanowiły na przemian humus, ilki niebieskoszare i less. Na inwentarz jamy składają się:

1. Fragment naczynia z krótką cylindryczną szyjką i baniastym brzuścem, średnica wylewu 17 cm, grubość 0,9 cm. Powierzchnia gładka (ryc. 8h).

Ryc. 7. Szarbia, gm. Skalbierz, wykop I, ceramika z chaty 1
Trench I, pottery from hut 1

2. Fragment kubka lub czarki o powierzchni zewnętrznej gładkiej, grafitowanej, średnica wylewu 9 cm, grubość 0,3 (ryc. 8g).
3. Fragment garnka z lekko wychyloną na zewnątrz krawędzią i baniastym brzuścem, obmazywanym po stronie zewnętrznej, grubość 0,9 cm.
4. Kilka fragmentów brzuśców garnków o cechach technologicznych jak wyżej.
Materiał ten należy datować na okres halsztacki (kultura łużycka).

Jama 4

Wyróżniona na poziomie 170 cm, sięgała do głębokości 225 cm. Zarys górny jamy zbliżony do okręgu o średnicy 100 cm. Jama w profilu trapezowata, wypełnisko jednorodne. W materiale wyróżniono:

1. Kilka fragmentów brzegów i brzuśców garnków, w dolnej części obmazywanych, grubość 0,8-1,5 cm.
2. Fragmenty placków glinianych.

Materiał ten należy datować ogólnie na kulturę łużycką. Z układów stratygraficznych wynika, że jama 4 jest młodsza od jamy 3 czyli musi również pochodzić z okresu halsztackiego.

Jama 6

Wyróżniona na poziomie 140 cm, sięgała do głębokości 170 cm. Wkopana jest w chatę 2. Zarys górny w kształcie okręgu o średnicy 100 cm, profil nieckowaty. W jej wypełnisku nie znaleziono materiału archeologicznego. W związku ze wspomnianym układem stratygraficznym jamę 6 należy uznać za młodszą od chaty 2 datowanej na przełom VII/VIII w. n.e.

Jamy 5, 7, 8, 9

Wyróżniono je tylko na profilach ścian bocznych, w większości uchwycono jedynie ich części podziemne. W wypełniskach nie stwierdzono materiału archeologicznego.

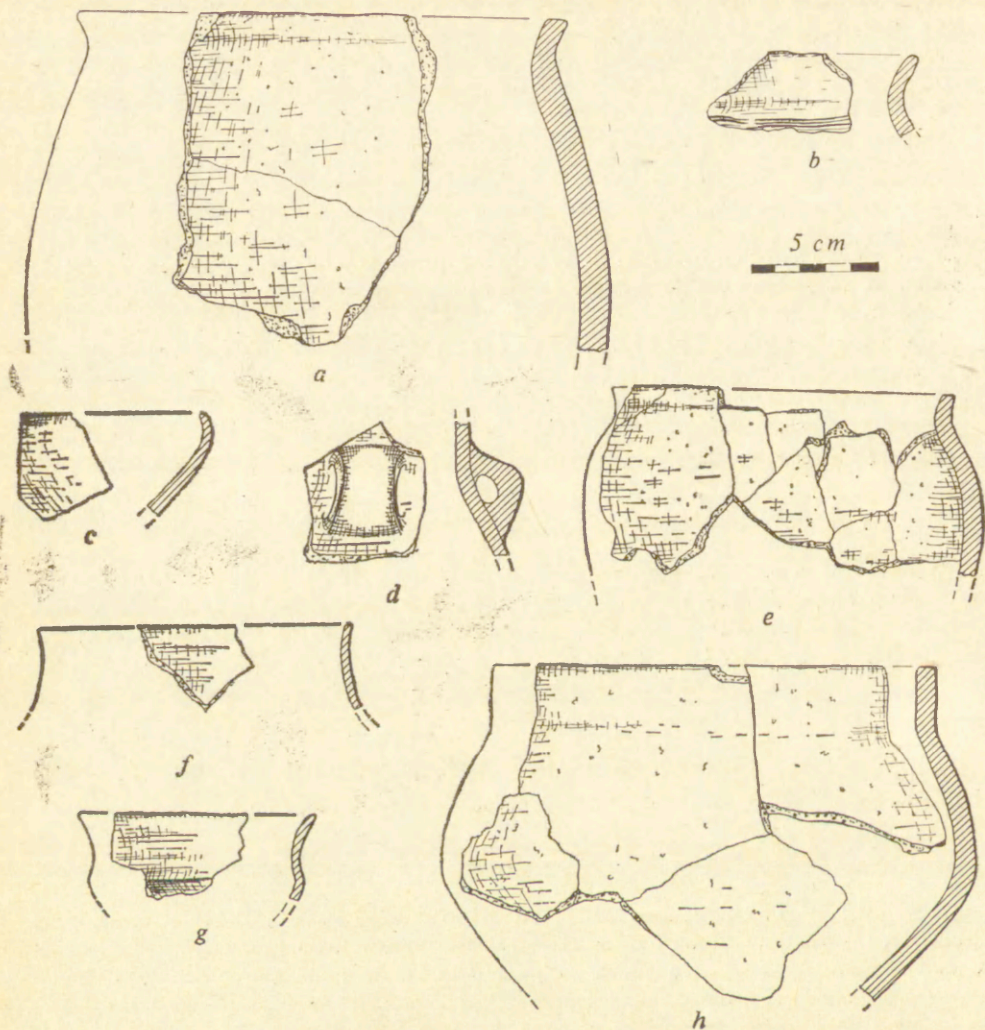
Chata 1

Zarys uchwycono na głębokości 120 cm, a na poziomie 130 można było określić jej dokładny kształt (ryc. 3b). Chata usytuowana po osi NE-SW, kształtu czworokątnego, o wymiarach 4 × 4 m. W narożniku NE znajdowało się okrągłe palenisko obłożone dużą ilością drobnych kamieni, ułożonych w półkole. W centrum przestrzeni wyznaczonej przez kamienie znajdował się okrągły „plac” silnie zbitej i przepalanej polepy o średnicy ok. 50 cm. Ślady przepalenia widoczne były także na ziemi zalegającej pod polepą. W pobliżu paleniska rysował się ślad po słupie o dnie płasko ściętym, obłożonym kamieniami, który sięgał kilkanaście cm poniżej poziomu użytkowego chaty (poziomu paleniska). Wydaje się, że lokalizacja słupa nie wskazuje na jego charakter konstrukcyjny. Chata miała płaskie dno wkopane w całość lessowy na głębokość 1,5 m od poziomu współczesnego. W obrębie chaty wyróżniono fragmenty naczyń w typie praskim. Są to:

1. Cztery fragmenty górnych części ręcznie lepionych garnków. Zachowane fragmenty nie pozwalają na zrekonstruowanie całych form, wydaje się jednak, że wszystkie pochodzą z garnków jajowatych o największej wydatości brzuśca umieszczonej w górnej części naczynia i lekko na zewnątrz wychyloną brzegu (ryc. 7a,c,e,f). Jeden z opisywanych fragmentów posiada zdobienie w postaci powtarzających się grup dołków umieszczonych w górnej części brzuśca (ryc. 7c). Analogiczny ornament znany jest ze stanowiska Matuškovó na Słowacji⁶.

2. Duży fragment dna naczynia ręcznie lepionego, z zachowanym odciskiem osi koła garncarskiego (ryc. 7 b).

⁶ D. Bialeková, *Nové včasnolovanské nalezky z juhozapadného Slovenska*, Slov. Arch., t. 10: 1962, s. 132, tabl. X 11.

Ryc. 8. Szarbia, gm. Skalbmierz, wykop I, ceramika z jam i chat

a, b – chata 2, *e* – chata 3, *c, d, f* – jama 1, *g, h* – jama 3

Trench I, pottery from pits and huts

a, b – hut 2; *e* – hut 3; *c, d, f* – pit 1; *g, h* – pit 3

3. Duży fragment jajowatego garnka ręcznie lepienego, bez zachowanej części brzegowej (ryc. 7d).

4. Kilkanaście drobnych fragmentów o cechach technologicznych zbliżonych do wyżej opisanych.

Naczynia z chaty 1 były lepiene ręcznie, w jednym tylko wypadku możemy liczyć się z możliwością obtaczania części górnych. Wykonane były z masy ceramicznej, z domieszką gruboziarnistego tłuczniwa wapiennego i kwarcytowego. Grubość ich wahała się od 0,8 do 1 cm. Wszystkie egzemplarze były dość dobrze wypalone. Naczynia z chaty 1 pod względem form odpowiadają typowi praskiemu. Różnią się cechami technologicznymi, gdyż są lepiej wypalone a masa garncarska jest staranniej przygotowana. Może to dowodzić, że omawiane materiały są młodsze od najstarszych naczyń typu praskiego i należałoby datować je na okres od połowy VI do połowy VII w.

Oprócz materiału ceramicznego w obrębie chaty znajdowała się duża ilość kości zwierzęcych, które koncentrowały się głównie w obrębie paleniska, a także fragment gładzonego po jednej stronie kamienia (prawdopodobnie żarnowego).

Chata 2

Zarys uchwycono na głębokości 130 cm, na poziomie 140 cm można było określić jej kształt (ryc. 3 b). Chata zorientowana była po osi N—S. Miała kształt przypuszczalnie czworokątnej (jedyna uchwycona w całości ściana miała 3 m długości). Od strony południowej znajdowała się „absydka”, będąca pozostałością po wejściu do chaty. Naprzeciw wejścia, w narożniku NE natrafiono na pozostałości po palenisku, ewentualnie piecu, w postaci dużej ilości nieregularnie rozrzuconych kamieni. W odróżnieniu od chaty 1 nie stwierdzono śladów przepalenia gliny — za istnieniem tu paleniska przemawia duża ilość węgla drzewnych. Dno chaty wkopane było w warstwę akumulacyjną na głębokość 160 cm od powierzchni gruntu. Na rzutach na poziomie 130 i 140 cm widoczny był układ stratygraficzny chat 2 i 3, z którego wynikało, że chata 2 jest młodsza od chaty 3. Profil przeprowadzony pomiędzy chatami celem ostatecznego wyjaśnienia stratygrafii nie dał oczekiwanych rezultatów. Chaty wkopane w ciemną warstwę akumulacyjną miały wypełniska tak jednorodne, że nie udało się ich rozróżnić.

Materiał datujący chatę 2 przedstawia się następująco:

1. Fragment garnka ręcznie lepionego z lekko wychylonym na zewnątrz brzegiem, masa ceramiczna z domieszką gruboziarnistego tłucznia (ryc. 8 a).

2. Fragment naczynia o brzegu wygiętym na zewnątrz, zdobionego w górnej części brzuśca ornamentem nieregularnych linii poziomych. Masa ceramiczna z domieszką średnioziarnistego tłucznia (ryc. 8 b).

Materiał z chaty 2 jest typologicznie młodszy od materiału z chaty 1. Zdobiony fragment naczynia pozwala datować tą chatę na przełom VII i VIII w.⁷

Na całej przestrzeni chaty wystąpiła niewielka ilość kości zwierzęcych.

Chata 3

Częściowy zarys chaty widoczny był na poziomie 130 cm. Uchwycono tylko ścianę północną, część ściany wschodniej i narożnik północno-wschodni (ryc. 3 b). W związku z tym nie można określić wymiarów obiektu. Nie stwierdzono również paleniska. Jak już wspomniano przy opisie chaty 2, chata 3 jest od niej starsza. Na profilu można wyróżnić słabo widoczną północną część dna chaty, które znajduje się w warstwie akumulacyjnej na głębokości 150 cm od obecnego poziomu gruntu (ryc. 2).

Materiał datujący, jak w poprzednich chatach, nieliczny:

1. Fragment górnej części garnka jajowatego, ręcznie lepionego, z wychylonym na zewnątrz brzegiem. Masa ceramiczna z domieszką drobnoziarnistego kwarcytu i wapnia (ryc. 8e).

2. Kilka fragmentów ceramiki (w tym fragment brzegu i dna) o cechach technologicznych jak wyżej.

Materiały te są analogiczne jak z chaty 1, co pozwala datować opisywaną chatę na okres od połowy VI do połowy VII w.

Chata 4

Nie została uchwycona na rzutach poziomych ze względu na jednorodny charakter jej wypełniska i akumulacji, w którą była wkopana. Widoczna była tylko na profilu. Płaskie dno chaty, sięgające poziomu calca, znajdowało się na głębokości 114 cm od obecnego poziomu gruntu. Na profilu dobrze rysowała się pionowa ścianka północna wyznaczająca pierwotną głębokość wkopu (około 60 cm). Ścianka południowa nie była na profilu widoczna. Jedyny materiał, który z całą

⁷ J. Zeman, *Nejstarši slovanské osídlení Čech*, Pam. Arch., t. LXVII: 1976, s. 212.

pewnością można łączyć z chatą 4 to duży fragment prażnicy znajdujący się na jej dnie. Prażnica wykonana była z tłustej gliny z domieszką organiczną (plewy i słoma). Nie jest ona ścisłym wyznacznikiem chronologicznym, gdyż prażnice datuje się od VII do XIII w.⁸ Sytuacja stratygraficzna (chata 4 jest wkopana w warstwę akumulacyjną zalegającą ponad 0,5 m nad chatą 1) wskazuje, że chata 4 jest znacznie młodsza od chaty 1. Jedyny datujący ją zabytek nie pozwala jednak na uściślenie okresu użytkowania chaty.

Podsumowując, można stwierdzić, że wszystkie odsłonięte w obrębie wykopu I chaty były półziemiankami. Reprezentują one kilka etapów osadnictwa wczesnośredniowiecznego. Chaty 1 i 3 wyznaczałyby najstarsze osadnictwo na tym terenie (VI, VII w.), chata 2 wyznaczałaby drugi etap osadnictwa (VII, VIII w.). Chatę 4 należałoby wiązać z osadnictwem późniejszym. Materiały ceramiczne odpowiadające tym kolejnym etapom osadnictwa znajdują swoje odpowiedniki w ceramice z warstw akumulacyjnych.

WYKOP II

Wykop o powierzchni 1 ara usytuowano na południowym skłonie wzniesienia, powyżej wykopu I. Akumulacja sięgała tutaj ponad 4,5 m (nie uchwycono calca). W obrębie wykopu nie zaobserwowano żadnych obiektów archeologicznych. Jedynym rezultatem było uzyskanie profilu na ścianie północnej wykopu, na którym wyróżniono dwie warstwy z dużą zawartością drobnych grudek polepy, co mogłoby sugerować, że są to warstwy kulturowe. Pierwsza z nich wystąpiła na głębokości 140-160 cm, druga na głębokości 240-260 cm. Po przeprowadzeniu analizy stwierdzono, że rozdrobniony materiał z wyżej wymienionych warstw nie jest jednorodny chronologicznie i nie odbiega charakterem od materiału znajdującego się w innych warstwach. Fakt ten nie pozwala uznać wspomnianych warstw za warstwy kulturowe reprezentujące określony etap osadnictwa, lecz powstanie ich łączy z procesami akumulacyjnymi.

W materiale z wykopu II stwierdzono występowanie niewielkiej ilości fragmentów naczyń kultury łużyckiej i kultury przeworskiej. We wszystkich warstwach wystąpiły jednak przede wszystkim fragmenty naczyń wczesnośredniowiecznych, z których większość należałoby datować na okres od X do XIII w. Ponadto wystąpiły niewielkie grudki polepy i kości zwierzęce.

WYKOP III

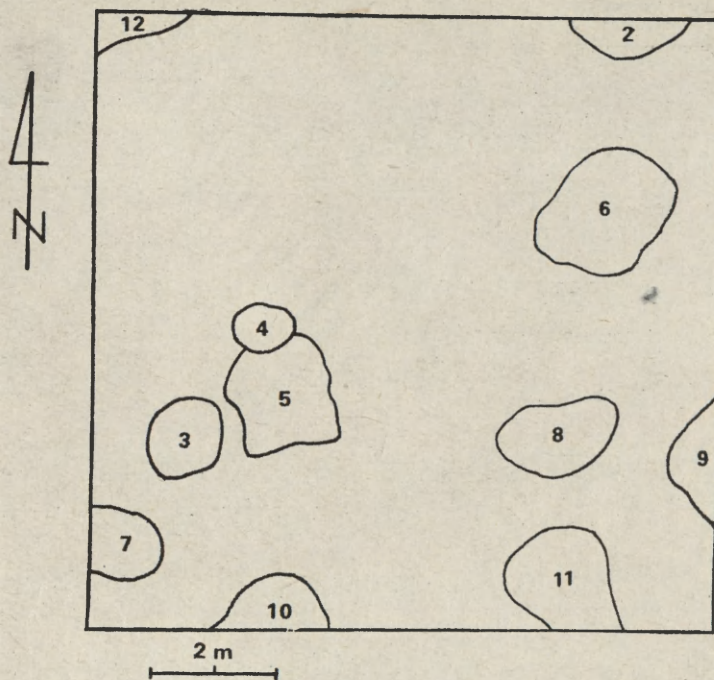
Wykop o powierzchni 1 ara usytuowano na kulminacji wzniesienia. Odsłonięto w jego obrębie dwanaście obiektów, z czego jedenaście okazało się być jamami gospodarczymi — wydzielony pierwotnie obiekt 1 był niewielkim zagłębieniem wypełnionym warstwą kulturową (ryc. 9). Jamy zawierały niewielką ilość materiału archeologicznego, głównie kości zwierzęce, fragmenty ceramiki, niewielką ilość wyrobów krzemienych i kościanych. Większość z nich posiadała profile trapezowate, okrągłe lub owalne zarysy górne o średnicach od 120 do 200 cm. Głębokości większości jam mieściły się w przedziale od 110 do 170 cm (ich części górne były zniszczone). Wyróżniały się tylko dwie jamy: jama 9 posiadająca głębokość 230 cm, nie zniszczona, z charakterystycznym dla jam trapezowatych górnym „kominkiem” i jama 4 o głębokości zaledwie 56 cm. Wypełniska jam były jednorodne, głównie barwy ciemnopopielatej, nasycone niewielką ilością materiału archeologicznego, co pozwala nam sądzić, że były użytkowane przez krótki okres.

Ceramika

Materiał ceramiczny był w większości ułamkowy, udało się zrekonstruować tylko kilka form naczyń. Wśród materiałów z warstwy podglebia wyróżniono następujące formy:

1. Fragment amforki z rozchyloną na zewnątrz szyjką, z uszkiem poziomo przekłutym umieszczonym w górnej partii brzuśca. Powierzchnia naczynia wygładzona, glina z domieszką średnicziarnistego tłucznia i miki (ryc. 10b).

⁸ Zeman, *op. cit.*, s. 198.

Ryc. 9. Szarbia, gm. Skalbierz, rozmieszczenie obiektów w obrębie wykopu III
Distribution of features in trench III

2. Amforka z wychyloną na zewnątrz szyjką, zdobiona na brzuscu odciskami tekstylnym, na krawędzi wylewu zaś nacięciami. Powierzchnia wygładzona, domieszka drobnoziarnistego tłucznia (ryc. 10a).

3. Fragment brzegu, być może, kubka. Powierzchnia wygładzona, domieszka drobnoziarnistego tłucznia i miki (ryc. 10f).

4. Fragment brzegu zdobionego nacięciami na krawędzi. Cechy technologiczne jak wyżej (ryc. 10e).

Materiał z jam był bardzo ubogi. Wyróżniono wśród niego:

1. Fragment amfory z wychylonym na zewnątrz brzegiem, zdobionej w górnej partii brzusca ornamentem plastycznym w postaci niewielkich, wydłużonych zgrubień z nakłuciami. Powierzchnia gładka, domieszka średnioziarnistego tłucznia i miki. Opisany fragment pochodzi z obiektu 7 (ryc. 10c).

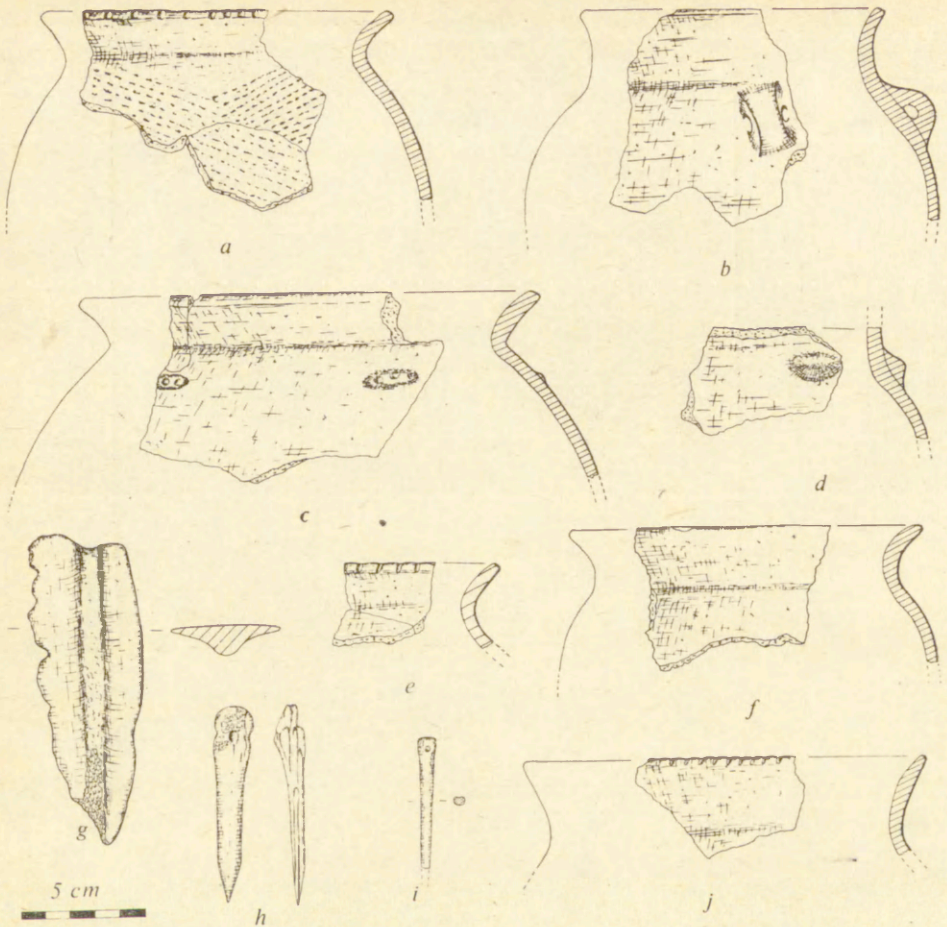
2. Fragment naczynia z guzkiem umieszczonym w miejscu przejścia szyjki w brzusiec. Cechy technologiczne jak wyżej. Fragment pochodzi z obiektu 9 (ryc. 10d).

3. Fragment brzegu naczynia zdobionego nacięciami na krawędzi. Powierzchnia wygładzona, domieszka drobnoziarnistego tłucznia i miki. Fragment pochodzi również z obiektu 9 (ryc. 10j).

W materiale wyróżniono także niewielką ilość brzegów naczyń, na tyle jednak małych, że nie pozwalają na pełną rekonstrukcję form. Ponadto wystąpiły fragmenty brzuśców zdobionych odciskami tekstylnymi.

Pozostały materiał ceramiczny można podzielić na dwie grupy. Grupa pierwsza to naczynia cienkościennie, silnie wygładzone, z domieszką drobnoziarnistego tłucznia i miki, grubość od 0,3 do 0,7 cm. Do tej grupy należy zaliczyć wszystkie fragmenty zdobione odciskami tekstylnymi.

Mniej liczny jest materiał grupy drugiej, do której zaliczono fragmenty naczyń grubościennych. Powierzchnia zewnętrzna tych naczyń jest mniej starannie wygładzona. Masa ceramiczna z domieszką średnio- i gruboziarnistego tłucznia i dużej ilości miki. Grubość od 0,8 do 1,5 cm.

Ryc. 10. Szarbia, gm. Skalbmierz, wykop III, ceramika i wyroby kościane

a, b, e, f, h – warstwa podglebia, c, g – jama 7, d, j – jama 9, i – jama 12

Trench III, pottery and artifacts of bone

a, b, e, f, h – subsoil layer; c, g – pit 7; d, j – pit 9; i – pit 12

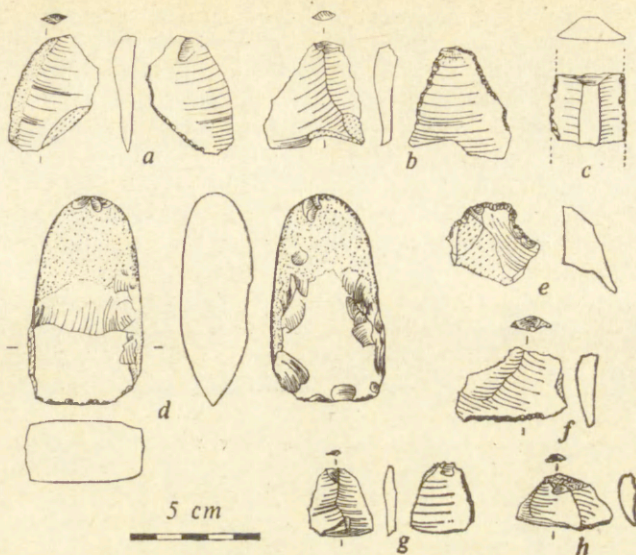
Przedstawiony wyżej materiał jest jednorodny i posiada wszystkie cechy pozwalające zaliczyć go do kultury mierzanowickiej. Należy jednak wspomnieć, że w warstwie podglebia wyróżniono obok licznych fragmentów naczyń kultury mierzanowickiej także dwa fragmenty naczyń kultury pucharów lejkowatych i jeden fragment naczynia kultury trzcinieckiej.

Wyroby krzemienne

1. Siekierka o soczewkowatym przekroju poprzecznym i podłużnym, z zagładzoną częścią przy ostrzu, wykonana z krzemienia wieku kredowego, dług. 8,3 cm (ryc. 11d).

2. Fragment sierpca (retuszowany wiór uzyskany z narzędzia gładzonego) z widocznym świeżeniem części żniwnej, wykonany z krzemienia wieku kredowego z Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej (ryc. 11c).

3. Pięć odłupków retuszowanych, głównie na stronę dolną z krzemienia wieku kredowego, narzutowego, czekoladowego i jurajskiego (ryc. 11a,b,f,g,h).

Ryc. 11. Szarbia, gm. Skalbmierz, wykop III, wyroby krzemienne
a, b, c, g, h – warstwa podglebia, f – jama 2, e – jama 5, d – jama 8

Trench III, flint artifacts

a, b, c, g, h – subsoil layer; d – pit 8; e – pit 5; f – pit 2

4. Drapacz wykonany na okruchu przemysłowym, z surowca jurajskiego (ryc. 11e).

Wyroby o charakterze półsurowca reprezentowane są przez: jeden wiór z krzemienia narzu-towego, osiemnaście odłupków z krzemienia jurajskiego; wykonano je techniką rdzeniową. Sto-sowano również technikę łuszczeniową o czym świadczy znalezienie dwóch łuszczeni z krzemienia jurajskiego.

Wyroby kamienne

Znaleziono następujące wyroby tej kategorii: bardzo mały fragment toporka, jeden rozcieracz, dwa tłuczki i cztery kamienie ze śladami gładzenia.

Wyroby kościane

Wśród narzędzi kościanych wyróżniono: szydło (ryc. 10 h), igłę (ryc. 10 i), a także duże na-rzędzie wykonane na łopacie krowy z jedną krawędzią ząbkowaną, silnie wyświeconą (ryc. 10 g).

PODSUMOWANIE

Badania powierzchniowe i sondażowe przeprowadzone na stanowisku 1 w Szarbi wykazały że na interesującym nas obszarze istniała ciągłość osadnicza począwszy od neolitu aż do okresu wczesnego średniowiecza.

1. Ślady osadnictwa neolitycznego reprezentują nieliczne fragmenty ceramiki znalezionej podczas badań powierzchniowych. Ich ścisła przynależność kulturowa jest trudna do ustalenia ze względu na ułamkowość materiału. Udało się jedynie zidentyfikować fragmenty naczyń klasycznej fazy kultury pucharów lejkowatych.

2. Ślady osadnictwa z wczesnego okresu epoki brązu są zdecydowanie lepiej uchwytnie przez

fakt odkrycia w wykopie III jam, będących pozostałością po osadzie ludności kultury mierzanowickiej. Osada ta nie odbiega swym charakterem od osad znanych z Wyżyny Miechowskiej⁹.

3. Odkrycie w obrębie wykopu I jam z materiałem kultury łużyckiej z okresu halsztackiego wskazuje na istnienie osady tej kultury. Stanowisko w Szarbi wchodziłoby w skład grupy górnośląsko-małopolskiej.

4. Ślady osadnictwa z okresu lateńskiego rozpoznane zostały w materiale pochodzącym z warstw akumulacyjnych wykopu I. Wyróżniona ceramika grafitowa i „siwa” jest typowa dla materiałów z osad małopolskich grupy tynieckiej kultury lateńskiej¹⁰. Szarbia byłaby jednym z najbardziej na północ wysuniętych punktów osadniczych. Znaleźiska tej grupy znane są również z pobliskiego Rosiejowa i Dziekanowic¹¹.

5. Ślady osadnictwa kultury przeworskiej z wczesnego okresu rzymskiego reprezentowane są przez niewielką ilość materiału wyróżnionego w warstwie akumulacyjnej wykopu I.

6. W obrębie wykopów I i II stwierdzono występowanie śladów osadnictwa wczesnośredniowiecznego z okresu od VI do XIII w. Najstarsze materiały wystąpiły w wypełnisku chat 1 i 3 datowanych na przełom VI i VII w. Drugą fazę osadnictwa z przełomu VII i VIII w. wyznacza chata 2. Tak wczesne materiały wczesnośredniowieczne nie są znane z najbliższych okolic Szarbi. O osadnictwie z młodszych okresów (X-XIII w.) świadczy znaleziona w warstwie akumulacyjnej ceramika. Osady z tego okresu znane są z najbliższych okolic Szarbi¹².

*Zakład Archeologii Małopolski IHKM PAN
w Krakowie*

BARBARA BACZYŃSKA, URSZULA MAJ

PRELIMINARY RESULTS OF INVESTIGATIONS OF A MULTICULTURAL SITE AT SZARBIA, PROVINCE OF KIELCE

The archaeological investigations of site 1 at Szarbia, commune of Skalbmierz, were conducted in July and August, 1979. Three excavation trenches measuring 2500 sq m were explored. The material uncovered there points to the continuity of settlement from the Neolithic to the Early Middle Ages.

1. Traces of Neolithic settlement are represented by scanty potsherds found in the course of surface investigations. Because of the fragmentary nature of the materials it is difficult to assign them to a definite culture. Only potsherds of the classic TRB phase have been identified.

2. The habitation from the Bronze Age is better documented thanks to the discovery, in trench III, of pits associated with the settlement of the Mierzanowice culture. The settlement does not differ in character from other habitation sites recorded in the Miechów Upland (figs. 10, 11).

3. The presence of the settlement of the Lusatian culture is testified by pits with Lusatian material of the Hallstatt period, which came to light in trench I. The site at Szarbia should be assigned to the Upper Silesian-Little Polish group (fig. 8 c,d,f-h).

4. Traces of settlement of the La Tène period were discovered in the accumulation layer of trench I. The graphite and „grey” pottery is typical for the Little Polish settlements of the Tyniec group of the La Tène culture (fig. 4 d). Szarbia would thus be one of the northernmost habitation sites of this group. Finds of the Tyniec group were also recorded in the neighbouring sites at Rosiejów and Dziekanowice.

⁹ J. Machnik, *Wczesny okres epoki brązu, [w:] Prahistoria ziem polskich, t. III, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk, 1978, s. 49-54.*

¹⁰ Z. Woźniak, *Osadnictwo celtyckie w Polsce, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1970, s. 113-115.*

¹¹ Woźniak, *op. cit.*, s. 319, 333.

¹² E. Dąbrowska, *Studia nad osadnictwem wczesnośredniowiecznym Ziemi Wiślickiej, Wrocław—Warszawa—Kraków 1965, mapa 4, 5.*

5. Traces of a Przeworsk settlement of the Early Roman period are represented by scanty material discovered in the accumulation layer of trench I (fig. 4 a,c).

6. Remains of early medieval settlement of the 6th to 13th centuries were uncovered in trenches I and II. The earliest materials occurred in the fill of huts 1 and 3, dating from the turn of the 6th/7th centuries (fig. 7, 8 e). The second phase of habitation from the turn of the 7th/8th centuries is indicated by hut 2 (fig. 8 a,b). The neighbourhood of Szarbia has not yet yielded medieval materials of such an early date. The habitation of later periods (10th-13th centuries) is documented by pottery found in the accumulation layer (fig. 5). Settlements of this date have been recorded in the environs of Szarbia.

